

A KÖVETKEZŐ ÉVTIZEDRE

Tíz éves az *Együtt*. Egy lap életében ezt már felnőtt kornak mondják. S bár igaz, hogy a nyomtatott változat példányszámát szorongató anyagi korlátok miatt olvasótáborra csak párszáz, a világhálón megjelenő verzió látogatói – híveinket és ellendrukkereinket is beleértve – már bőven meghaladták a száz-ezretet. Ez jó jel, sőt biztató, mert arra enged következtetni, hogy jó úton haladunk. De így van-e? Hogy meggyőződünk róla, az indulásra emlékezve most olvassuk el újból alapító főszerkesztőnk, S. Benedek András egykori beköszöntőjét, vagy ha úgy tetszik, útmutatását, mert mi valóban „értékeket keresünk, és értékeket akarunk adni”, ahogyan Ő látta: „A kisebb és nagyobb közösségeknek, a résznek és egésznek egyaránt.” Ezt a célt szolgáljuk azóta is. Írásaink javának közreadásával, a helytörténeti-kültúrtörténeti kutatások ösztönzésével. Az *Együtt* tanműhely is a mintegy féltucatnyi fiatal, tehetséges szepíró számára, és érzelmi köldökzsinór azoknak az írástudóknak, akik innen az elmúlt években-évtizedekben elkényszerültek. Ha irodalmunkat továbbra is „a humán tudományok teljességének spektrumában képzeljük el, van esélyünk.” Mire is? A következő évtizedre. „De csak Együtt, együtt!”

(Vári Fábián László)

EGYÜTT. ÚJRA EGYÜTT?

A címben szereplő második *Együtt* szót akár kis betűvel is kezdhethetném. Ugyanaz a feladat és az alapprobléma is ugyanaz, mint harmad évszázaddal ezelőtt. Ez az idő azonban a meghosszabbodott átlagéletkor idején is jó emberöltő. Arany János korában ez még csak szűk negyedszázad volt; emlékszünk még: „*Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon, /Messziről lobogva tenger pusztaságon...*”

Igen, ez az, ami zavar, a tenger pusztaság s a tábortűz pislákoló reménye. Mert így volt ez a hatvanas évek második felében. A könyvek, könyvtárak zúzdába küldése, az iskolahálózat lerombolása, majd szocialista típusú „újjáépítése”, a tanárok, de az egész magyar vagy magyarul tudó, „magyarofon” ruszin értelmiség elüldözése, elhallgattatása vagy éppen fizikai megsemmisítése próbálta megteremteni a feltételeket a magyar tudat teljes kilúgozásához. Meghirdették az „ezer év óta nem volt itt semmi” parancsként alkal-

mazott jelszavát s még a hruscsovi látszatnyhülést követő Brezsnyev-éra idején is Zalka Máté, Illés Béla, Hidas Antal, Gergely Sándor, Karikás Frigyes, Gereblyés László, Lányi Sarolta, Gábor Andor, Madarász Emil „szovjetmagyar” munkásságát próbálták egy kulturális önkép tengelyébe állítani. Mi több: még az enyhülés, a glasznoszty éveiben is csak Illés Béla, Ilku Pál, Szabó Ervin, Mácza János, Győry Dezső, Czabán Samu – részben a tájegységhez kötődő – munkásságához jutottak vissza a földrajzi lokalizáció terén (e névsorból szándékosan hagyom ki a nyilván csak ideológiai tájékoztatásból itt szereplő Takáts Gyulát!).

Mindez, kimondva-kimondatlanul csak egy célt szolgálhatott: a kárpátaljai magyar lakosságnak az egységes magyar kultúra közegéből való kiszakítását, nem a „natúr” szépirodalomra, de a történelem és a folklór hagyományaira építkező, az egyetemes egész számára helyi értékeket felmutató helyi írásbeliség kialakításának megakadályozását, késleltetését.

Ennek a lélekromboló törekvésnek elsőként a hatvanas évek második felében jelentkezett fiatalok mondtak nemet. Kinőtték már a faliújságokat, korlátok közé szorított szakköröket, a helyi kommunista vagy komszomolista lapok eseti, kontraszelekcióra építő publikációit, és megpróbálták fórumot teremteni a belső harcoktól is terhelt, ellenséges közegben.

Ez volt az Együtt! Kissé hangzatos, de jelképes címével s ma már szinte képtelenségbe illő előállítási módjával, körülményeivel. Az Együtt ugyanis egy gépiratos szamizdat volt. Igaz, bírta az egyetem tanárainak hallgatólagos jóváhagyását, akik megjelenését négy (4!) példányban maximálták. A linómetszetes címlappal és illusztrációkkal készült lap valós példányszáma 36-40 volt. Kevésnek tűnik, de ha belegondolunk, hogy a füzetek kézről-kézre jártak, kissé szomorúan állapíthatjuk meg, hogy ma sem vesznek kézbe sokkal többen irodalmi lapot Kárpátalján.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy az elsődleges érdeklődés a kuriózum iránt nyilvánult meg. A kiadvány szépirodalmi anyaga ugyan megállta a korabeli „helyi” értékrend kritériumait, elbírálási szempontjait, korántsem mondható azonban érettnak, kiérleltnek. Amit mindenesetre említésre méltónak tarthatunk irodalomtörténeti szemüveggel nézve is, az a tény, hogy a „felsőbb elvárás”, mondhatnánk utasítás ellenére az Együtt nem volt hajlandó elítélni Kovács Vilmos sokat vitatott regényét, a *Holnap is élünk*-et, hanem értékeket kereső-felmutató írást közölt róla. S talán a jövőre nézvést érdemes felidéznünk az egyik szám vezércikkének (Tájjelleg és irodalom, 1967/3.) költői kérdését: „... ki nyugodna bele, hogy az élet valamilyen területéről kiszo-

riítsák, sajátos ízlését ne hagyják érvényesülni, s más ízlésének, akaratának alárendeltje legyen?”. E sorok szerzője ma már egyszerre szégyelli naivitását és büszke a leírt szavakra, még az elkövetkező év/ek/tizedek megpróbáltatásainak tükrében is. Nyilvánvaló, hogy az ízlés és akarat más szavakkal könnyen dekódolható. Valószínűleg megütötte a szemét azoknak is, akik alig két év után már totális támadást indítottak a próbálkozás ellen. Fő lelki gondjuk azonban alapvetően a megjelenés ténye volt: nélkülük, engedélyük, bebeszólásuk és irányításuk nélkül?! Azok őtjögése azonban, akik nem sokkal korábban begyűjtötték a rádiókat, megsemmisítették a könyveket és írásmintát vettek minden listán szereplő írógépéről, lassan elcsitult. De megmaradt a folytonos gyanakvás. Miért is akarna bárki jól reprezentálható, a „népek barátsága” illusztrációjánál többet e töredék magyarság képviselői közül?!

Ez a hozzáállás határozta meg az elkövetkező éveket-évtizedeket. Ez befolyásolta a Forrás ma már jól ismert történetét, ez konszolidálta inkubátorházzá az azt követő kezdeményezéseket s nyújtott vezető szerepet akarokoknak, közepes tehetségű kultúrbajnokoknak. A dolgok inerciója folytán sokáig az egész magyar nyelvterületre kihatóan.

A Szovjetunió összeomlását követő lelkesedés és látszategység ma már végképp elparázslott. Maradt a hirtelen áradás után visszamaradt iszap. Ami termőtalaj lehet ugyan, de önmagában nem érték. Ma már gyászindulókat zengnek a kultúra egykori élharcosai, és temetik a kárpátaljai magyar irodalmat.

Valóban, ha az irodalmat csupán szépirodalomként fogjuk fel, négy-öt elfogadható teljesítményen kívül nincs mivel dicsekednünk. Ha azonban az irodalmat a humán tudományok teljességének spektrumában képzeljük el, van esélyünk.

De csak *Együtt*, együtt!

Aki nem akar ebben a kétségbeesett kísérletben részt venni, ne tegye. De mi értékeket keresünk, és értékeket akarunk adni. A kisebb és nagyobb közösségnek, a résznek és egésznek egyaránt.

Emlékezzünk csak. Az *Együtt* szerzőire-szerkesztőire épülő *Forrás* indította útjára azt a népköltészeti gyűjtőmunkát, amelynek eredményeit Vári Fábián László, Panyakó Mária és számos társuk, követőjük tette a kárpátaljai magyar kultúra részévé. Gondoljunk a honismereti, helytörténeti munkára, ami már ugyancsak elvitathatatlan része a tájegység kultúrájának. És építsünk a társművészetekre, ne feledkezzünk el akár Thaliáról sem. És ne legyünk vakok az elektronikus világ üzeneteire sem, amelyeknek önálló műfajként-műformaként való megjelenése a pun vezérhez hasonlóan itt áll a kapuk előtt. S ezeket a kapukat ki kell majd tárnunk, néha saját ösztöneinkkel is viaskodva.

Vakok lennénk, ha nem látnánk, hogy velünk együtt élt át szülőföldünkön minden sorsfordulót egy néptöredék, amelynek ma még a létét is sokan vitatják. Nem volt olyan történeti sorsforduló, hogy a *gens fidelissima*, mint közösség ellenünk fordult volna, bár néhány megtévedt humanoid mindig leválik, és egy nagyobb csorda ösztöneinek, ideológiai parancsainak engedelmeskedik. Találkoztunk velük, de az általuk kínált alternatívát nem fogadtuk el. Ne utasítsuk el azonban azok felkínált jobbját, akik Petőfit, Krúdyt fordítanak, a magukénak vallják a magyar történelmet-kultúrát és a Dunamedencei gondolat mellett tesznek hitet. A műfordításirodalom kétségkívül gazdagíthatja az Együttest, gazdagíthat és erősíthet mindannyiunkat.

Le kell gyűrnünk érzékenységünket is, nyitottá kell válnunk az irodalomkritika és elmélet iránt. A kárpátaljai magyar kultúra ma túl érzékenyen reagál a jelképes mérleg nyelvének kilengéseire. Nem véletlenül. Sokáig és sokan voltak, akik a politikai elvárásokat is a hitelesített mércék közé csempészték. Nem gúnyos, alpári ismertetésekre van szükség (amelyekre akadt példa az elmúlt évtized publikációiban). A keménység, a szigorú kritika azonban nem rosszindulatú, hanem éppen a továbblépés esélyeit kínálja fel.

Mindezt azonban a gyakorlati munka mutatja majd fel. Mert nem szabad statikusan korábbi vagy párhuzamos példákra építeni a szerkesztőség elvárásait, hiszen az *Együtt*-ből ma már csak a cím parancsa helytálló. Követni egy harmad évszázaddal ezelőtti példát nem szabad és nem is lehet. Ma egy alig változó, mégis új világ körülményei közt kell kultúrát építeni. És figyelni kell a környező társadalompolitikai változásokat, de az elvárásaiknak nem engedhetünk.

Az *Együtt* építsen minden értékes hagyományra, de ne legyen azok kiszolgáltatottja sem. Az *Együtt* új lap. Mert nem lehet kétszer ugyanabba a folyóba lépni.

Végezetül. Fel szeretném idézni azt az útravalót, amellyel Móricz Zsigmond üdvözölte a munkácsi Magyar Írást 1932-ben: „*legyen bátor és bölcs írás*”. Leginkább bölcs és megfontolt. Építő-építkező.

S. B. A.
Együtt, 2002/1. sz.